ולא על גבי מחילות אמר רב יוסף לאו היינו דתניא [1]ויכינו (את) המזבח על מכונותיו שהגיעו לסוף מדותיו והכתיב [2]הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל אלא אמר רב יוסף [ב]קרא אשכח [א] ודרש [3]ויאמר דויד זה הוא בית ה' האלהים וזה מזבח לעולה לישראל כי בית מה בית ששים אמה אף מזבח ששים אמה בשלמא בית מינכרא צורתו אלא מזבח מנא ידעי אמר רבי אלעזר ראו מזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו ור' יצחק נפחא אמר אפרו של יצחק ראו שמונח באותו מקום ור' שמואל בר נחמני אמר מכל הבית כולו הריחו ריח קטרת משם הריחו ריח אברים אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן [א]שלשה נביאים עלו עמהם מן הגולה אחד שהעיד להם על המזבח ואחד שהעיד להם על מקום המזבח ואחד שהעיד להם [ג]שמקריבין אף על פי שאין בית במתניתא תנא ר"א בן יעקב אומר שלשה נביאים עלו עמהן מן הגולה אחד שהעיד להם על המזבח ועל מקום המזבח ואחד שהעיד להם שמקריבין אף על פי שאין בית ואחד שהעיד להם על התורה שתכתב אשורית ת"ר [ג ב]קרן וכבש ויסוד וריבוע מעכבין מדת ארכו ומדת רחבו ומדת קומתו אין מעכבין מנה"מ אמר רב הונא אמר קרא [ה]המזבח כל מקום שנאמר המזבח לעכב אלא מעתה כיור לרבי וסובב לרבי יוסי ברבי יהודה הכי נמי דמעכב דכתיב [5]ונתתה אותה תחת כרכוב המזבח מלמטה ותניא איזהו כרכוב רבי אומר זה כיור רבי יוסי ברבי יהודה אומר זה הסובב אין [ז]דתניא אותו היום נפגמה קרן מזבח והביאו בול של מלח וסתמוהו ולא מפני שכשר לעבודה אלא שלא יראה מזבח פגום [ג]שכל מזבח שאין לו קרן וכבש ויסוד וריבוע פסול רבי יוסי ברבי יהודה אומר אף הסובב ת"ר איזהו כרכוב בין קרן לקרן מקום הילוך רגלי הכהנים אמה אטו הכהנים בין קרן לקרן הוו אזלי אלא אימא [ז]ומקום הילוך רגלי הכהנים אמה והכתיב [6]תחת כרכובו מלמטה עד חציו אמר רב נחמן בר יצחק תרי הוו חד לנוי וחד לכהנים דלא נשתרקו מדת ארכו ומדת רחבו ומדת קומתו אין מעכבין א"ר מני [ה]ובלבד שלא יפחתנו ממזבח שעשה משה וכמה אמר רב יוסף אמה מחכו עליה [4]חמש אמות ארך וחמש אמות רוחב רבוע יהיה המזבח אמר ליה אביי דלמא [ט י]מקום מערכה קאמר מר [ס] א"ל [י]מר דגברא רבה הוא ידע מאי קאמינא קרי עלייהו

אמר רב יוסף לאו היינו דתניא כו'. רב יוסף חלה ונעקר למודו ופעמים שאמר דבר ונזכר ששנה היפך וחזר בו (נדרים דף מא.). והכא הכי אמר [ב] היכי אמרינן לעיל משום אש של שמים מסייעתן לא הוצרכו ליותר: **לאו היינו דתניא.** שאנשי כנסת הגדולה הגיעו לסוף מדותיו להם נגלה מקום [ג] המקודש למזבח מה שלא נגלה לשלמה: **והכתיב הכל בכתב.** שכל מקומות הקדושות ומדותיהן נכתבו לדוד אלמא במקדש ראשון נמי הואי דלא עשאוהו גדול לאו משום דלא נגלה לשלמה המקום במדותיו: **אלא אמר רב יוסף קרא אשכח ודרש.** שנאמר לדוד ששים אמה במקום המזבח ושלמה לא הבין לדרשו והם דרשוהו והוסיפו עליו לפי הצורך להם ולששים אמה לא הוצרכו דאמרינן לקמן מדת ארכו ורחבו וקומתו אין מעכבין: **מה בית ס' אמה.** כדכתיב (מלכים א ו) ששים אמה ארכו אף מזבח עד ששים אמה ראוי לו ומקודש המקום אם ירצו: **בשלמא בית.** ידעו אנשי כנסת הגדולה מה קדוש לעזרה ומה קדוש להיכל: **שניכרים** [ד] **צורתו.** יסודות החומות: **מנא ידעי.** מקומו היכא: **שלשה נביאים.** חגי זכריה ומלאכי: **אחד העיד להם על המזבח.** שיש לו מקום להוסיף עד ששים אמה: **על מקום המזבח.** היכן היה: **שמקריבין אע"פ שאין בית.** דקדושת הבית [ו] קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא: **שתכתב אשורית.** שמתחילה ניתנה להם בכתב עברי כתב [ה] ליבונאה כדאמר בסנהדרין (דף כא:): **וריבוע.** אם אין המזבח מרובע: **שכל** [ו] **מקום שנאמר המזבח לעכב.** דהמזבח משמע כשהוא כן הוא דמיקרי מזבח ואי לא לא וקרן כתיב (ויקרא ד) קרנות המזבח ויסוד כתיב (שם) אל יסוד המזבח וכבש כתיב אל פני המזבח (שם ו) והוא הכבש שהוא פניו של מזבח שעולים לו דרך שם כי היכי דחשיב לצד מזרחית פני אהל מועד מחמת שהפתח שם וריבוע כתיב (שמות כז) רבוע יהיה המזבח: **אלא מעתה כיור לרבי כו'.** דכתיב בהו המזבח הכי נמי דמעכבי לרבי אם לא עשה ציורים של פרחים ואילים וקלעים סביב למזבח כמו סיידו וכיירו [ח]: **זה כיור.** ציורים סביב למעלה מאמצעו [ז]: **אותו היום.** שנסך כהן צדוקי מי החג על רגליו ורגמוהו כל העם כדאמרינן בסוכה (דף מח:): **בול של מלח.** מלא אגרוף של מלח שמעתי: **לא שכשר** [ח] **לעבודה.** המזבח כל זמן שהקרן פגום כדמסיים ואזיל שכל מזבח שאין לו כו': **אף הסובב.** ומדרבי יוסי ברבי יהודה נשמע לרבי דכיור מעכב: **איזהו כרכוב.** וקס"ד [ט] אכרכוב דקרא קאי. כרכוב לשון היקף חריץ עגולה כדאמרינן בהכל שוחטין (חולין דף כה.) כל שעתיד לגרר לכרכב: **בין קרן לקרן.** אמה רוחב שכנגד בין קרנות [י] היתה עמוקה ובולטת גובה מעט היה סביב לה בשפת המזבח: **מקום הילוך רגלי הכהנים אמה.** השתא משמע והיא היתה אמה של מקום הילוך: **אטו כהנים בין קרן לקרן הוו אזלי.** והלא כשיגיעו לקרן הקרן מעכבן מהיקף [יא]: **אלא ה"ק בין קרן לקרן ומקום הילוך רגלי הכהנים** [יב]. כמין חריץ עמוק ממקום המערכה משפת [יג] המזבח סביב ומקיף את מקום המערכה ורחבו של חריץ שני אמות אמה של בין הקרנות ואמה של מקום הילוך: **והכתיב.** גבי מכבר מעשה רשת נחשת שנתנוהו תחת כרכובו מלמטה עד חציו הקיפוהו [יד] למזבח מאמצעו ולמעלה [טו] לבוש כמין היקף של כברה והוא עשוי נקבים נקבים ככברה ורשת [טז] של דגים ומגיע למעלה עד מתחת לכרכוב אלמא בקיר מזבח [יז] סביב הוה דאי בראש המזבח היכי קרי למכבר הנתון סביב הקיר תחת כרכובו: **תרי הוו.** שני סובבין היו לו למזבח שעשה משה: **חד לנוי וחד לכהנים דלא נשתרקו.** סביב הקיר משעלה שש אמות גובה לרבי יוסי דאמר לעיל (דף נט:) י' אמות גובהו היה היקף הבליטה [יח] קטנה מוגלתו סביב לנוי והוא סובב וכיור דאפליגו ביה רבי ור' יוסי בר' יהודה לעיל ומתחת לאותו סובב נתנו המכבר ורחבו מגיע למטה [יט] עד חצי המזבח והוא היה סימן להבדיל בין הדמים העליונים לדמים התחתונים כדאמרינן [כ] באיזהו מקומן (לעיל דף נג.) מהאי קרא התורה נתנה מחילה כו': **וחד לכהנים דלא נשתרקו.** ולמעלה בראש המזבח העמיקו סובב [כא] כמין חריץ עמוק דבר מועט להיות להם שפתו היקף מעקה קטן סביב שלא יחליקו [כב]: **דלמא מקום מערכה קאמר.** דהוי אמה שבין הקרנות ומקום הילוך ממעטין בו אמתים לכל צד פש ליה אמה על אמה:

בני

ולא על גבי מחילות. נול של שיתין לא היה חשוב מחילה כיון דהוא לורך מזבח: **אף** מזבח ששים אמה. והא דאמר (בסוף) [כריש] כיסוי הדם (חולין דף פג:) קמוסיף אבניין [כג] היינו כשהיה המזבח עד ששים א"נ מגובה פריך התם אי נמי פריך קמוסיף שלא יהא רבוע שעל כל מליקת עוף אין יכולת לתת עפר בכל סביביו כדי לרבעו כמשפטו: **אחד** שהעיד להם על המזבח. תימה קרא [כד] כתיב ביחזקאל (מג) והאריאל שתים עשרה אמות [כה] אלמא מקום המערכה כ"ד על כ"ד ומהאי קרא דרשינן במתני' דמדות (פ"ג מ"א) וי"ל דאי לאו עדות הוו מפרשי' עם מקום קרנות שלא לשנות ממזבח שלמה [כו]: **ואחד** שמקריבין אע"פ שאין בית. דקדושת בית קידשה לשעתה ולעתיד ולא דמי לקדושת הארץ דקי"ל דבטלה כדמוכח בפ"ק דחולין (דף ז.) גבי בית שאן, שיש חילוק ביניהם כדפרישית לעיל (סא. ד"ה מאי): **מדת** ארכו ומדת רחבו אין מעכבין. והא [כז] דכתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל ומיירי אף גבי מזבח כדאיתא פרק כיסוי הדם (חולין פג:) [כח] דמה בית ששים אף מזבח ששים היינו שיהא קדוש עד ששים אם ירצו להרחיבו ולא שיהא חובה לעשות כן:

עין משפט נר מצוה

יד א מיי' פ"ב מהלכות בית הבחירה הלכה ד:
טו ב ג מיי' שם הלכה ח:
טז ד מיי' שם הלכה ז:
יז ה ו מיי' שם הלכה ח:

◆

תורה אור השלם

1. וַיָּכִינוּ הַמִּזְבֵּחַ עַל מְכוֹנֹתָיו כִּי בְּאֵימָה עֲלֵיהֶם מֵעַמֵּי הָאֲרָצוֹת וַיַּעַל (וַיַּעֲלוּ) עָלָיו עֹלוֹת לַיהוָה עֹלוֹת לַבֹּקֶר וְלָעָרֶב: עזרא ג, ג
2. הַכֹּל בִּכְתָב מִיַּד יְהוָה עָלַי הִשְׂכִּיל כֹּל מַלְאֲכוֹת הַתַּבְנִית: דה"א כח, יט
3. וַיֹּאמֶר דָּוִיד זֶה הוּא בֵּית יְהוָה הָאֱלֹהִים וְזֶה מִּזְבֵּחַ לְעֹלָה לְיִשְׂרָאֵל: דה"א כב, א
4. וְעָשִׂיתָ אֶת הַמִּזְבֵּחַ עֲצֵי שִׁטִּים חָמֵשׁ אַמּוֹת אֹרֶךְ וְחָמֵשׁ אַמּוֹת רֹחַב רָבוּעַ יִהְיֶה הַמִּזְבֵּחַ וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת קֹמָתוֹ: שמות כז, א
וּמִן הַדָּם יִתֵּן עַל קַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר בְּאֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת כָּל הַדָּם יִשְׁפֹּךְ אֶל יְסוֹד מִזְבַּח הָעֹלָה אֲשֶׁר פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: ויקרא ד, יח
וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת בְּאֶצְבָּעוֹ וְנָתַן עַל קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת כָּל דָּמָהּ יִשְׁפֹּךְ אֶל יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ: ויקרא ד, לד
וְזֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה הַקְרֵב אֹתָהּ בְּנֵי אַהֲרֹן לִפְנֵי יְהוָה אֶל פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ: ויקרא ו, ז
5. וְנָתַתָּה אֹתָהּ תַּחַת כַּרְכֹּב הַמִּזְבֵּחַ מִלְּמָטָּה וְהָיְתָה הָרֶשֶׁת עַד חֲצִי הַמִּזְבֵּחַ: שמות כז, ה
6. וַיַּעַשׂ לַמִּזְבֵּחַ מִכְבָּר מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת נְחֹשֶׁת תַּחַת כַּרְכֻּבּוֹ מִלְּמַטָּה עַד חֶצְיוֹ: שמות לח, ד

◆

מוסף רש"י

והכתיב. גבי דוד ממלך כשצוה את שלמה על מידת הבית וכניו הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל. כל מלאכת התבנית [illegible] מקרנותיו: נפגמה קרן מזבח. ע"י אגנים שזרקו בו: ולא מפני שכשר לעבודה. שיהא המזבח כשר לעבודה בפגימה זו: אלא שלא יראה מזבח פגום. מפני הכבוד (שם מח): שכל מזבח כו'. להכי אין כשר לעבודה (שם מח): ומקום הילוך רגלי הכהנים אמה. שתי אמות הללו קרויים כרכוב: והכתיב תחת כרכובו מלמטה. למדנו שהכרכוב בדפנו הוא ולמטה המכבר מתחתיו: חד לנוי וחד לכהנים. זה שבדופן לנוי היה ומתחתיו הלבישו המכבר והגיע רחבו עד חצי המזבח נמצא שהמכבר רחב אמה והוא היה סימן לחצי גבהו להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים, וכנגדו עשו למזבח בית עולמים חוט הסקרא באמצעו (שמות כז ה):

מסורת הש"ס

א) בעי"ז לקמן סט: סוכה נא: חגיגה טו: גיטין מח. ב"ב עב: צ. ע"ז נב: מנחות עז. בכורות ה. ערכין יד: כו., ב) [לקמן קז: מגילה י. שבועות טו. עדיות פ"ח מ"ו], ג) לקמן קח: קט., ד) סוכה מח: תוי' שם פ"ג ה"ט ע"ש ירושי' יומא פ"א ה"ה, ה) ירושי' שקלים פ"ו ה"ד, ו) [סמוכות כ: עי' תוי' ערכין ה. ד"ה יהא], ז) עדיות שם, ח) [ע"ז מג:].

◆

גליון הש"ס

[גמ' א"ל מר דגברא רבה הוא. עי' ערכין דף ה ע"א תוס' ד"ה והא מר וכו':]

◆

שינויי נוסחאות

א] אשכחו ודרשו (שיטה): ב] קאמר הכי אמרי לעיל משום דאש כו' כל"ל (ע"פ ב"ח ושיטה): ג] כל מקום (ב"ח): ד] שניכרים צורת כל"ל והגה"ה עם הדיבור שלפניו (דיו): ה] נ"ל שהוא כתב (שיטה): ו] נ"ל כל (שיטה): ז] ככ"פ מסיים כמו סיידו וכיירו. ובסוף ד"ה הקדוש ליתא לזה: ח] שכשר המזבח לעבודה כל זמן כו' כל"ל (שיטה): ט] נ"ל קס"ד (שיטה): י] הקרנות היתה עמוקה חרוצה ובליטת גובהה מעט סביב (ב"ח): יא] נ"ל מלהקיף המזבח (שיטה): יב] הכהנים. אמה היה יותר כמין חריץ ממקום כל"ל (שיטה): יג] ככ"פ עד שפת. ינל"ק לשפת: יד] נ"ל והקיפוהו (שיטה): טו] נ"ל ולמטה (צ"ק). ועי' רש"ש וזי"נ: טז] נ"ל וכרשת (שמכ"י): יז] המזבח סביב היה כרכוב דאי בראש כו' כל"ל (שיטה): יח] בלישה קטנה והוגרתו כל"ל (צ"ק): יט] נ"ל מלמטה (צ"ק): כ] נ"ל כדדרשינן (צ"ק): [illegible]